

~~u '1 fuq minn 700 nisrani mietu fi triqt
hom lejn Adana. Fra Ġużepp irnex
xielu jasal iżda saħħtu kienet spiċċat
għal kollo. H-kešha kienet ghafṣitu
wisq: in nuqqas ta' ikel kien għamel
tiegħu wkoll, u kif wasal Adana miet.
Waqt li kien qed imut Fra Ġużepp ta'
lab '1 Alla jilqa' mewtu għall-konver
żjoni ta' pajjiżu, l-Armenja.~~

~~Ghalkemm dal Qaddej t'Alla ma
mictx maqbud mit Torok, b'danakollu
mewtu sehhet htija 1 perskuzzjoni.~~

~~Fra Ĝuzepp miet nhar il 15 ta' Frar
1920 u ruhu ttajret lejn il Ĉenna bie
tissicheb ma' tal Martri l-ohra.~~

~~Bil mewt tal Martri ta' l Armenja,
il Kustodja ta' l Art Imqaddsa kisbet
sitt erwich kbar li jitolbu ghaliha fis-
Sema. U l Ordni Serafiku zied pagħna
ohra glorjuža fil Martirologju tal-Qal-
bienia Tiegħu.~~

~~P. MARJANU VELLA, O.F.M.~~
Surmaст tan Novizzi.

IL-HARġA TA' FIL-GHAXIJA

Il-hena, fil-hajja tal-bniedem, nist-hajjilha jien, bhal "graphs" tat-ter-mèmetru, kollha tiugh u nžul. Jew fuq iž-žero, jew taht iž-žero; jew hen a w:sq, jew hen a ftit. U bhall-kesha u s-shana, fiha l-*maximum* u l-*minimum* ukoll.

Il-maximum tal-hena fil-“graph” ta’ hajti, hu ż-żmien li għaddejt gewwa l-beit ta’ Ġerusalem. Hemm kelli xogħol li naf nagħmlu, li nħobb nagħmlu u nista’ nagħmlu. U meta jkun hekk, ix-xogħol ma jkunx fih tagħhab u tbatija, imma aktarx donnu jkun innihs tal-hajja, hiereġ, hieles hieles, mill-qalib.

Hemm kont intemm xogħli fl-erbgha u nofs ta' wara nofs in-nhar. Immur id-dar, nixrob kikkra kafè, nitfa' gaz-zetta jew ktieb żgħir fil-but u noħrog barra. Immur nagħmel id-dawra ta' fil-ġħaxxija, kif sa nfisser hawn.

L-ewwel immur għall-purċissjoni li ssir kull jum fil-Bażilka tal-Qabar ta' Kristu, f'xi l-hamsa ta' wara nofs in-nħar. Jien kont noqghod qrib fejn iġħidulu Bāb el-Ġedid, quddiem l-Ispitar Franċiż ta' San Lwiġi. Minn hemm ninżel in-niżla ċċangata biċ-ċagħak u nilwi għal Hāret in-Nasāra, kollha

ħwienet, fuq il-lemin. Imbagħad in-ghaddi minn taħt hnejja u ninżel it-taraġ ghall-misrah ta' quddiem il-Bażilka tal-Qabar ta' Kristu. Nidħol il-Bażilka, nghaddi fil-Qabar Imqaddes, inbus l-irħama li tgħatti l-Blata (fejn meddew il-Ġisem mejjet ta' Gesù), u nghid Kredu.

Nohrog minn hemm u nibqa' sejjjer is-sagristija, fejn ikun hemm Fra Elia Grech, jarma l-kalċijiet u l-pjaneti ghall-quddies ta' l-ghada, u noqogħdu nitkellmu fit-

Imbagħad nieħu ktieb tal-*purċiſſjoni* u xema' rqqa milli jkunu hemm għal daqshekk u noħrog. Barra jkun hemm miġmugħha qatiegħ insara u rhiel, quddiem il-kappella tas-Sagrament. Minn hemm tibda l-*purċiſſjoni*.

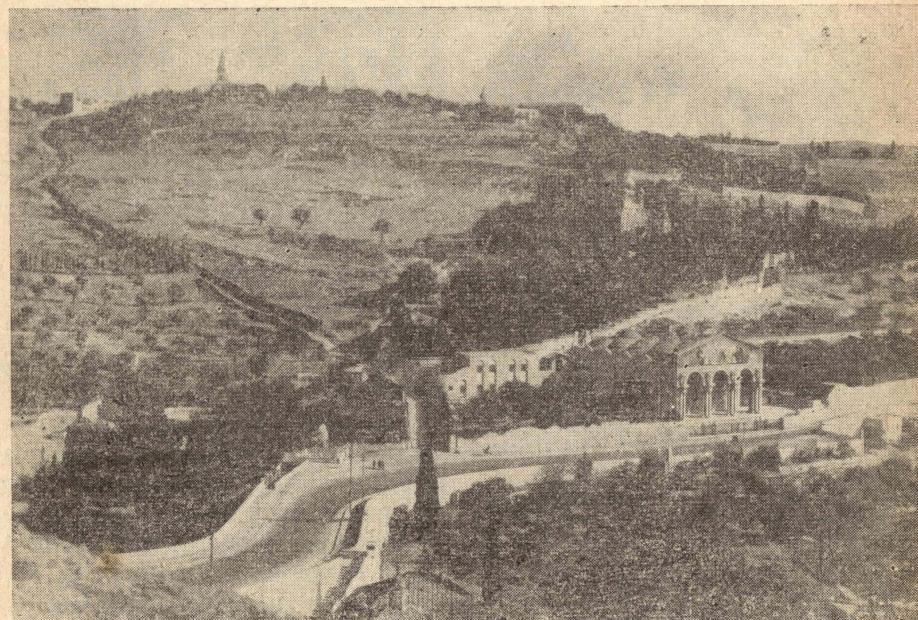
Ir Raheb tal-ġimġħa, liebes spellizza u stola, fil-kappella quddiem l-artal, jghid: *O Sacrum Convivium, Panem De Cielo, Oremus u Missierna*, Sliema Glorja. Imbagħad kulħadd iqum, bil-ktieb u x-xema' tixgħel f'idejh, u l-purċijsjoni tmur lejn il-Habs ta' Kristu, li hu rokna mudlama, maqtuġha fil-blat (dejjem ġewwa l-Bażilka) li aktarx kienet xi qabar tal-Lhud. Jingħad it-talb (Missierna u l-bqija

bhal qabel), u jerġġhu n-nies jimxu ma' sqaq dejjaq u mudlam, 'il ġewwa, u jieqfu quddiem artal żgħir, fejn is-sallaba lagħbu l-hwejjeg ta' Gesu. Minn hemm jinżlu ma' tarāġ għal ġewwa l-għiebja fejn insab is-Salib Imqaddes. Jitlghu ghall-kappella ta' Santa Liena, u wara t-talb, mill-ġdid għas-saqaq il-mudlam, u minn hemm għal fuq il-blata tal-Kalvarju.

Minn hemm jinżlu u jieqfu fejn il-Gebla li fuqha dilku bil-fwieħa l-Ġisem ta' Gesu qabel ma difnuh. U minn hemm għal ġewwa l-Qabar ta' Kristu. Minn ġewwa l-Qabar ghall-artal tal-Maddalena.

Fra Elija, is-sagristan Malti, ma kienx ikun mal-purċissjoni, imma meta tasal hawn, arah ġej, dejjem bla nuqqas, min-naha tal-Qabar ta' Kristu u joqgħod għar-rkopptejh ħdejn l-artal tal-Maddalena u jkanta mannies, l-ahħar strofi ta' l-Innu. Ir-Raheb korista jgħid: *O dulcia colloquia* u Fra Elija jkanta b'saħħtu kollha: *Sui meretur Domino* (f'llok: domini). *Dum hortulani habito* (f'llok: habitu), *Me noli dixti tangere*.

Il-purċissjoni tintemm minn fejn bdiet, il-kappella tas-Sagrament. Jien kont inrodd ix-xema' u l-ktieb fis-sagristi ja nargħi ngħaddi naqra fil-

ČEBEL IZ-ŻEJTUN

Dehra ta' Čebel iż-żejtun, li ssibha quddiemek kif toħrog minn Bab Sitti Mirjam, ġerusalem. Isfel, fuq ix-xellug, il-Wied ta' Kedron. Fuqu, it-triq minn ġerusalem għal Ċerko. Fuq it-triq, il-Bażilika tal-Getsemni, li fiha l-blata li fuqha Ċesu għaraq l-ġħaraq tad-domin. Id-nejn il-Bażilika, siġar taż-żebbuġ. Il-bini qrib il-Bażilika, hu d-Dejr tal-Frangiskani u quddiemu t-tmien siġriet taż-żebbuġ xjuħi, ta' zmien Kristu. Il-Fuq mill-Getsemni, ġnien u knisja ta' Santa Maddalena, tar-Russi. 'Il fuq aktar, ħdejn is-siġar l-oħra, il-post fejn Ċesu beka fuq ġerusalem. Fil-quċċata, dejr u kanpnar tar-Rahbiet Benedittini. Fin-nofs, qisu kanpnar żgħir, minn fejn Ċesu tala' s-sema. Il-kanpnar it-twil, tar-Russi. Id-djar, fuq fix-xellug, l-ewwel djar tar-raħal imsemmi ż-żejtun. Isfel, fix-xellug, wara s-siġar, il-Qabar tal-Madonna u l-Għar fejn Ċesu halla t-tmien appostli qabel ma dahal il-ġnien.

Qabar ta' Kristu, nitla' ftit fuq il-Kalvarju u nohrog 'il barra.

Nghaddi mis-suq tal-Griegi, għal Tariq Hān iż-Żejt, għal Tariq is-Saraj, għal Wād, għal Tariq Sidti Mirjam, u nohrog mill-bieb tal-belt.

Kif nohrog mill-bieb kont dejjem nieqaf naqra nitgħaxxaq bid-dehra sabiha ta' quddiemi. Għax minn quddiem dak il-bieb jidhru mera l-Wied ta' Kedron, il-Getsemani u Ĝebel iż-Żejtun (muntanja taż-żeppu).

Hemm huma: il-ġnien tal-Getsemani, bil-Bažilka l-ġdida, li fiha l-blata li fuqha Gesù gharaq id-demm. It-triq ta' Bet Għanja u Ĝerko, u l-Wied ta' Kedron. Il-Qabar tal-Madonna u ma' ġenbu l-Għar fejn Gesù halla l-Appostli awl il-lejl qabel ma miet. L-imkien li minnu Gesù tala' s-sema. Il-knisja żgħira fejn Gesù beka fuq Gerusalem, meta żarha ghall-ahħar darba. "Ithennew, ja għajnejja!" kont ingħid lili nnifsi. "Ithennew b'din id-dehra. Kemm nies jixtiequ jaraw dak li qeqħdin taraw inthom u ma jistgħux jaraw! U għad jiġi żmien li intom ukoll tixtiequ taraw din id-dehra u ma tkunux tistgħu tarawha!"

Ehġħed għann ix-xarr u ghannilu. — Jigifieri: itbiegħed mill-hażin u fah-hru. It-bieglek minnu biex ma jagħmillekx ħsara u ghannilu, jew fah-hru, biex ma jbejjtekx f'qalbu u jithallas minnek.

Għib li jħiki haqq in-nas u għib li jħalli jħiki haqqu. — Jigifieri: għajb għal dak li jidhdæt fuq in-nies, u ghajjib għal dak li jaġhti lin-nies biex jithad-dtu fuqu. Qawi ċar, ma jeħtieg tifsir.

Akbarak bi qeddu, la tqoġħod bi haddu. — Min qaddu akbar minn qaddek, la tqoġħodx ħdej. Jigifieri: tagħmliekk ma' min hu aqwa minnek, għax jis-bik, jew jaġħimlek il-sir tieghu u int ma tkunx tista' tħallih anqas teqiflu, billi tibżza' minnu għax akbar minnek.

Hal lu jantef, wa la minn sufek. — Lil dak li jkun, hal lieh jintef, la ma hux minn sufek. Jigifieri: tqoġħodx tindħal fejn ma jesgħekx, biex ma tinbagħadx għal il-siġġek.

Minn hemm nbqa' sejjer mas-saq għat-triq il-kbira (li tidher fir-ritratt), nitla' telgħa żgħira u nidħol il-Getsemani. Nghaddi l-Bažilka, noqgħod għar-rkopptejja, nghid Kredu u nbus il-Blata Mqaddsa u nohrog. Nilwi wara l-Bažilka fejn hemm qatiegħ sigar ohra taż-żeppu. Hemm kont sibt blata mħaffra għamla ta' pultruna. Noqgħod bil-qiegħda fiha, nohrog il-ktieb mill-but u noqgħod naqra.

Ftit naqra u ftit inhares. Ghax quddiemi hemm it-triq ta' Ĝerko, li jgħaddu minnha īġmla u ħmir, iċemplu xi sar sarun jew īgelġlu xi ġolġol, u drabi tgħaddi xi karrozza tan-nar, ittawwaw. Wara t-triq, il-wied. U wara l-wied il-ġnien tal-Frangiskani, u fuqu l-maqbra tal-Miśilmin u 'l fuq mill-maqbra, is-sur. Fuq is-sur, il-Geħħma ta' Ghōmar, b'dik il-kopppla tagħha taċ-ċomb, sewda-rmedija. U fuq kollo ix-xemx ta' fil-ġħaxja, ixxerred l-imrieżaq tad-deheb fuq sigar, swar, djar, oqbra u hamrija.

U noqgħod hemm sa kemm jibda jroxx id-dlam. Imbagħad nitlaq, ċeklem, ċeklem, lejn id-dar.

HANNA-YUSEF, *il-Malti.*